

„Nem tudnak ezek dolgozni, csak focizni!”

**Elméleti és gyakorlati kérdések,
dilemmák az Orczy-kerti Farkasok
labdarúgócsapatáról végzett kutatás
során**

Jelige

BBB929

Lezárás: 2014.05.01.

Absztrakt:

Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium Kritikai Pedagógia műhelyéből nőtt ki magát a kutatás, melynek jelenlegi fázisában elért eredményeiről ad számot írásunk. Előfeltevésünk az volt, hogy a budapesti nyolcadik kerületben egy folyamatos támogatásokat nélkülöző labdarúgó kezdeményezés vette, és veszi fel a mai napig a versenyt a finansziális, infrastrukturális háttérrel rendelkező akadémiákkal. Úgy gondoltuk, hogy a nyolcadik és egyéb környező kerületekben élők eltérő etnikai, szociokulturális és anyagi háttere miatt az Orczy-kerti Farkasok labdarúgócsapatán keresztül az edző alternatív eszközökkel próbál olyan előrejutási, kitörési lehetőséget felajánlani játékosai számára, mely összhangban áll a kritikai pedagógia opressziót tagadó elvével.

A csapatokban játszó fiatal focisták gyakori váltakozása, cserélődése, illetve a finansziális alapok hiánya miatt egy folyton változó működés bontakozott ki kutatócsoportunk előtt, amely megnehezítette, olykor majdnem el is lehetetlenítette, hogy érvényes és megbízható adatokkal szolgáló társadalomtudományi kutatást végezhessünk egy gyakorlati szempontú elemzés számára. Kérdésünk az, hogy a sport képes-e ebben az esetben segíteni a kritikai pedagógia által definiált emancipációt; van-e valamilyen különleges metódus, amivel Pindák László motiválja a gyerekeket; lehet-e modellértékűnek tekinteni a kezdeményezést?

Címszavak: Orczy-kert, Empowerment, Kritikai Pedagógia, Emancipáció, Hátrányos helyzetű fiatalok

Abstract:

Our project is the continuation of the ELTE College for Advanced Studies in Social Sciences's Critical Pedagogy workshop. This account aims to sum up our findings until this current stage of our research. It was our presupposition that that in the eight district of Budapest an unfinanced soccer program has and is able to compete with structured academies. The heart of this concept is László Pindák. We believed that because of the diverse ethnic, sociocultural and economic background of those living in the eight and surrounding districts László Pindák,

through the Orczy-Kerti Farkasok (Orczy Garden Wolfs) soccer team is aiding and enabling his players to break out of this background and seek promotion through alternative means, which is consistent with the oppression negationist theory of critical pedagogy. We had to realize that because the young players alternated quite frequently, and also because the operation of the initiative changed based on its inconsistent financial funding, acquiring valid and reliable data for a quantitative analysis would be nearly impossible. Trying and considering various quantitative and qualitative techniques gave us the opportunity to gain insight into how, among the existing recruitment system, such a group in which informal relationships are used and sometimes exploited can be maintained. Is sport in this instance able to aid emancipation defined by critical pedagogy? Is there a specific method, with which László Pindák is able to motivate the children? Can the initiative be regarded as a model for future efforts?

Classifications: Orczy-kert, Empowerment, Critical Pedagogy, Emancipation of disadvantaged young people

Tartalom

Bemelegítés – A csapat és a kutatás bemutatása	5
Taktikai megbeszélés – A kutatás módszertani dilemmái.....	6
Kezdőrúgás – A kritikai pedagógia elmélete	12
Első félidő – Képesé tevés a sport által	15
Második félidő – Edző vagy pedagógus?.....	19
Fairplay – Etikai dilemmák és kutatói pozíciók	28
Hosszabbítás – További tervek és lehetőségek.....	30
Felhasznált irodalom	30

Bemelegítés – A csapat és a kutatás bemutatása

Négyfős kutatócsoportunk, mely az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium hallgatóiból alakult meg, 2012 tavasza óta követi figyelemmel Pindák László Orczy-kerti labdarúgócsapatát, az Orczy-kerti Farkasokat. Érdeklődésünket az edző rendszeres média megjelenése keltette fel, hiszen gyakori szereplője volt riportműsoroknak, újságcikkeknek. (A tanulmány végén szerepel egy nem teljes, de a kutatás szempontjából fontosnak ítélt cikkek és videók gyűjteménye.)

Pindák László 2005-ben indította útjára sajátos kezdeményezését, melyben a VIII. és IX. kerületi hátrányos helyzetű, többségében roma származású gyerekeknek szervezett labdarúgócsapatokat az Orczy-parkban. Kezdetben az Univerzum egyesület, majd az Internationale CDF egyesület részeként szerepeltek az 1999, 2000, 2001-es korosztályokban közel 30 fő igazolt játékoskal. Több tehetséges fiatal játékosnak sikerült különböző nagy fővárosi klub – mint például az FTC – utánpótláscsapataihoz bekerülni. Az egyesület célja, hogy a *deprivációs spirálból* (Zombori 1997: 152), azaz a hátrányos helyzet generációról generációra történő újratermelődéséből az itt élő gyerekek ki tudjanak lépni a sport által. „Ezzel az egyesülettel és az odaadó alázatos munkával azt szeretnénk elérni, hogy ezek a srácok a tanulás és a rendszeres sportolás mellett az életben tudjanak érvényesülni, ne az utcán és az aluljárókban, hanem a sportpályákon mutassák meg a tehetségüket és a tudásukat” – írta Pindák László az általa elnyert Szociális Innováció Alapítvány Pro Bono Díj pályázatára 2011-ben (SZIA 2011). A későbbiekben az Orczy-kerti Farkasok több alkalommal is az edzőpálya megváltoztatására kényszerült (Építők SC, BKV-pálya), illetve arra, hogy új támogatókat keressen (2012/2013-ban Közterület S.K., 2013 októberétől a Mészöly Focisuli ernyője alatt működik). Jelenleg mintegy 30–40 gyerek jár le havonta legalább egyszer az edzésekre, meccsekre, közülük 15–20 fő igazolt U14-es játékos.

Pindák László saját elmondása szerint mindenfajta ellenszolgáltatás nélkül, pusztán hivatástudattól vezérelve tart edzéseket. Mindez a média számára népszerű történetté vált, több alkalommal adott hírt a csapatról a nyomtatott és az online sajtó egyaránt.

Kutatásunk tárgyává kívántuk tenni, Pindák László miképpen szervezte meg különösebb anyagi, szervezeti és infrastrukturális háttér nélkül a csapatot, másrészt pedig azt,

hogyan olyan példát láthatunk-e, mely akár követőkre is találhatna a későbbiekben. Két kutatási kérdést fogalmaztunk meg (tanulmányunk két „félideje” ezek köré épül): a kezdeményezés elősegíti-e a csapat tagjai számára a kritikai pedagógia által definiált emancipációt, valamint milyen modelljellegű tényezők azonosíthatóak a csapat működésében?

A kutatáshoz alapvetően a kritikai pedagógiát mint értelmező diszciplínát használjuk: a valóságot elsősorban annak társadalmi dimenziójában vizsgáljuk, különösen az igazságtalanság, a kirekesztettség strukturális tényezőire helyezve a hangsúlyt. Úgy véljük, hogy a valóság ilyen tanulmányozásában nem csak a statisztikai adatok, a nagy struktúrákra vonatkozó vizsgálatok fontosak, hanem az olyan egyedi kezdeményezések vizsgálata is, mint az Orczy-kerti Farkasok. Mindemellett előzetesen úgy véltük, Pindák László maga is implicit módon kritikai pedagógiát folytat: lehetőséget teremt a környéken élő hátrányos helyzetű gyerekek számára arra, hogy a labdarúgáson keresztül közösséget alkothassanak, és a sport nyelvén megtanulják hallatni a hangjukat, ami az emancipáció felé vezető út első lépése.

Tanulmányunkban először ismertetjük a kutatás során felmerülő módszertani kérdéseket, majd bemutatjuk elsődleges elméleti keretünket, a *kritikai pedagógiát*. Ezután olyan fogalmak értelmezésére helyezzük a hangsúlyt, amelyek kiemelt jelentőséget kapnak tapasztalataink interpretálásában. Végül elemezzük a terepmunkából származó empirikus eredményeinket és felvázoljuk röviden a további vizsgálódás lehetőségeit.

Taktikai megbeszélés – A kutatás módszertani dilemmái

Az Orczy-kerti kezdeményezés feladatmegosztó-struktúrája egy főre redukálódik. Pindák László egy személyben tréner, marketing menedzser, toborzó, csapatpszichológus, pedagógus. Szemben más szervezetekkel, ahol az adott „intézménnyel” kapcsolatba kerülők elkülönítik az abban közreműködőket a szervezet egészétől, addig az Orczy-kerti Farkasok esetében az interjúkból világosan kiderül, hogy az általunk megkérdezettek Pindák Lászlót azonosítják a csapattal – gyakorlatilag elsődleges mozgatórugónak tekintik az edzőt. Emiatt tartottuk fontosnak akciókutatásunkban a *résztevő megfigyelést* elsődleges módszerként felhasználni, mert ezzel elkerülhető, hogy Pindák személyiségének egyébként is erős hangsúlya ránehezedjen a kutatásra. Az Orczy-kerti Farkasokkal kapcsolatban álló szülők,

játékosok véleményét a kezdeményezés sikerességéről rendkívül nehéz elválasztani az edző személyiségéről vallott szubjektív véleményüktől. Minden egyes interjúban arra a kérdésre, hogy mennyire tartják jónak, fenntarthatónak a labdarúgóklub működését, rögtön Pindák személyes tulajdonságairól, megnyilvánulásairól kezdtek beszélni, ezzel pedig tematizálták saját véleményüket. Ennélfogva vizsgálódásunk fókuszába elsősorban az edző tevékenysége került, ahelyett, hogy összegyűjtöttük volna a róla kialakult képek sokaságát.

Kutatásunkat eredetileg kizárólag terepmunkával, majd interjúk és kérdőívek felvételével kívántuk lefolytatni. Ám a kiindulási kérdés megfogalmazását követően az adatgyűjtés problémájába ütközve úgy próbáltuk meg elemezni a csapat működését, illetőleg arról következtetéseket levonni, hogy közben saját kutatási témánkba egyre aktívabban involválódtunk. A Pindák Lászlóval folytatott egyeztetések egy, az eredeti elképzeléseinktől eltérő módszer felé tereltek minket. A terepen az edző több alkalommal is szembesített minket az ígéretek sokaságával és a valós támogatás hiányával, ezért kutatócsoportunk valós segítséget kívánt nyújtani. Ez a kezdetben altruistának induló viselkedés fokozatosan bizalmi kapcsolattá vált. Ha az edző egészségi állapota nem tette azt lehetővé, akkor helyettesítettük parkorként a Haller-parkban – ahol egyébként saját csapatát szokta toborozni – továbbá megismerkedtünk családjával, a játékosokkal, valamint egyesek szüleivel is. Bíróként, kisegítőként egyaránt próbáltuk hasznossá tenni magunkat, hogy emiatt edzések ne maradjanak el, azok zavartalanul működhessenek. Az egyetemi sportpályázaton keresztül segítettünk az Orczy-kerti Farkasoknak labdák beszerzésében. A felismeréssel, miszerint saját kutatási témánkon kívánunk „segíteni”, az ebből fakadó problémákkal (saját időbeosztásunk, preferenciáink megtartása) csak a folyamat közben szembesültünk.

A Kemmis és McTaggart (1988: 12–23) által kidolgozott akciókutatás fogalmát csak azért vonatkoztathatjuk magunkra, mert az adatgyűjtés a saját beavatkozásunk révén a későbbiekben *felderítéssé és tényfeltárássá* vált. Így az elemzés valójában saját akciókutatási lépéseink révén valósult meg. A tervezés és az azt követő részvállalás (csapat kísérése, eszközök szállítása, „segédedzősködés”) olyan tevékenység volt, ahol a cél a segítsélen túl inkább az arra való törekvésben csúcsosodott ki, hogy miként lehetne hatékonyabban, jobban működtetni a csapatot. Mindez lehetővé tette, hogy elemzésünkben választ keressünk arra, miért nem működik a csapat egységes és folyamatosan jelenlévő közösségként. Havas Péter *Akciókutatás és tanulás fejlesztése* (2004: 3–5.) című tanulmányában kifejti, hogy a tervezés és

az akciókutatási lépések nem jelentkeznek pontos *körfolyamatokban*. A mi esetünkben ez a *körfolyamat* sajátosan alakult, mivel a kezdeti megfigyelői terepmunka idővel beavatkozó kutatássá vált. Ennek eszközeként résztvevő megfigyelést alkalmaztunk, hogy kutatási kérdéseinkre jól körülhatárolható válaszokat adjunk.

A megfigyelésen alapuló kutatások során az egyik legelső lépés a terephelyszín kiválasztása (Héra – Ligeti 2005: 60–62). Esetünkben a vizsgálódás terepét – a csapat edzéseinek és mérkőzéseinek helyszíneit – fizikailag nem lehetett pontosan körülhatárolni. A „helyszín” gyakran magába foglalta az utazásokat és a különböző helyszínváltoztatásokat is. Minden alkalommal megpróbáltuk a lehető legtöbb információt begyűjteni az adott eseményről és helyszínről, kiemelve a csapat kapcsolatát az adott fizikai térrel, amely számunkra a megfigyelési egységet jelentette. Kérdés, hogy a hazai pályát mennyire tartja otthonának a csapat, milyen viszonyban vannak a környék lakóival (Kinizsi utca, Haller park, Orczy-kert).

A terepmunka másik kiemelten fontos aspektusa a megfigyelési technika kidolgozása volt. Mielőtt a helyszínre érkeztünk volna, a kutatócsoport tagjaival lefektettük megfigyelésünk alapvető kérdéseit és szabályait. Igyekeztünk minden alkalommal olyan közös tudást kialakítani, amely alapján körvonalazhattuk, hogy mi a fontos számunkra a terepen, továbbá meghatároztuk, illetve leszűkítettük a megfigyelendő jelenségek körét, közös nevezőre hoztuk azokat a szempontokat, melyekre fókuszáltunk. Az esetek nagy részében több ilyen dimenziót határoztunk meg, amelyeket felosztottunk egymás között, annak érdekében, hogy a kutatócsoport tagjainak ne aprózódjon el a figyelme, és minden jelenséget behatóan meg tudjunk ismerni. A megfigyelések alkalmával igyekeztünk a játékosok és a szülők legnagyobb részével, valamint az edzővel kapcsolatot létesíteni, általában rövidebb beszélgetések során (ezek rövidségét a bizalmi helyzet kiépülésének lassú folyamata indukálta). Eközben csak akkor készítettünk jegyzetet, amikor erre feltétlen szükség volt. Igyekeztünk minél inkább beolvadni abba a közegbe, ahol éppen a megfigyelést végeztük. A megfigyelési alkalmakat minden esetben közös megbeszélések követték, ahol összesítettük a tapasztalatokat, a látottakat terepnapló formájában jegyeztük le.

A megfigyelésekből származó tapasztalatainkat beépítettük a későbbi interjúink vezérfonalába. A módszerek keverésének igényét a társadalomtudományi kutatások természetének alapvető sokszínűsége miatt találtuk indokoltnak, melyet kutatási terepünkön

fokozottan érzékeltünk.

A társadalomtudományi kutatásokban általánosan elfogadottnak mondható az adatgyűjtési módszerek csoportosítása. Ez a kategorizáció szinte minden esetben két csoportot eredményez: a kvalitatív és a kvantitatív adatgyűjtési technikák csoportját (Letenyei 2006: 55–60). Adatgyűjtési technika helyett inkább magukról az adatokról van szó, hiszen a cél a kutatási témának leginkább megfelelő, és eszerint a leghatékonyabban elemezhető „adattömeg” előállítása. A kutatási terv szerves része a módszertani elgondolások pontos kidolgozása és összehangolása a kutatási kérdéssel, a kutató(k) személyiségével és a konkrét lehetőségek összességével. Az elmúlt évtizedekben lényegében teljesen általánossá vált a több módszert alkalmazó, kevert módszertani-, vagy inkább kutatási megközelítés (Babbie 2001: 247–315).

Esetünkben a kezdeti kutatási design módszertani szempontból főleg ezt a „kevertséget” tükrözte, hiszen elsődlegesen kvalitatív adatgyűjtési technikákra alapoztunk, melyekhez a kvantitatív elemzési eszközöket csak kiegészítőként képzeltük el. Úgy láttuk, hogy a legjobb döntés, ha a csapatot időben és térben is körbejárjuk, és a megfelelő eszközökkel, több szempont szerint feltérképezzük a jellegzetességeket. Nem törekedtünk a jövőbeli általánosíthatósághoz szükséges feltételek megteremtésére, ezért nem ragaszkodtunk a társadalomtudományokban használatos standardizált technikák alkalmazásához. Leginkább megfigyeléses és interjútechnikák segítségével tájékozódunk.

Az előzetes tervek alapján úgy képzeltük, hogy a családsegítő- és gyermekjóléti központok rendszerén keresztül, valamint az iskolai gyermekvédelmi felelős bevonásával képesek leszünk olyan kemény adatokhoz hozzájutni, amelyek relevánsak a sport emancipatórikus szerepének, illetve hatékonyságának bizonyításához (hiányzások száma, védelembe vétel, magatartási problémák, tanulmányi eredmények, stb.). Azonban a futballcsapat tagságában bekövetkező nagymértékű fluktuáció, illetve az edzéseken, meccseken való rendszertelen megjelenés miatt nem bizonyítható a sportnak az esetleges változásokban játszott szerepe. Az ismeretlen, de lehetséges magyarázó változók sokasága teszi lehetetlenné, hogy kapcsolatokat feltételezzünk ott, ahol a fenti szempontokban bekövetkező bármilyen irányú változás és a sport között csak együttjárás figyelhető meg.

A pontos és végleges módszertani kereteket akkor állítottuk össze, amikor már interjúkat készítettünk Pindák László edzővel, és részt vettünk a csapat edzésein, meccsein.

Ezek az elsődleges megfigyelések és strukturálatlan interjúk ugyanis kulcsszerepet játszottak abban, hogy a különböző (legfőképpen jövőbeli) módszertani problémák a felszínre kerüljenek. Egyik fontos kutatási célunk az volt, hogy meg tudjuk figyelni a fejlődés, de legalábbis a változás természetét és jellegzetességeit. Fejlődés alatt a csapatban sportolás integráló, emancipáló hatásának meglétére és dinamikájára, a gyerekek és a szülők hozzáállásbeli változására, a kirekesztettség érzésének csökkenésére, illetve az önbecsülés növekedésére gondoltunk; a változások alatt pedig a csapatot körülvevő körülmények – más csapatok, a szülők, a versenyek és a különböző együttműködések – átalakulását értettük.

Ez a kutatási cél idővel kutatási részkérdéssé formálódott: lehetséges-e a fejlődés mérése? Itt azonnal felmerülnek a konceptualizálás és az operacionalizálás kérdései: mit jelent a fejlődés, és mi számít sikernek? Ezeket a kérdéseket mi módszertani aggályokként definiáltuk, hiszen ilyen egyedülálló kezdeményezés esetén nehéz a fejlődést és a sikert bármilyen eszközzel elemezhetővé tenni.

Igyekeztünk kutatási tervünket a környezethez adaptálni, és elsődleges céllá a csapat és környezetének mély és beható megfigyelését tettük. Az említett módszertani akadályok leginkább abból adódnak, hogy a gyerekek rendszertelenül látogatják az edzéseket, valamint a szülők többsége nem jelenik meg a meccseken. A folyamatos mozgás, rotáció, csere, a játékosok és természetesen ezzel együtt a szülők ideiglenes eltűnése alapján ásták alá koncepciónkát, pontosabban a változások és átalakulások megfigyelését, de legfőképpen az „utánkövetés” megvalósítását. Az adminisztráció hibái, vagy teljes hiánya tovább nehezítette a dolgunkat. Ez csak nekünk, kutatóknak probléma, hiszen elképzelhető, hogy az esetleges siker kulcsa éppen ebben rejlik.

Kutatási elvünk szerint a gyerekekkel abban az esetben lépünk kapcsolatba, amennyiben jelen vannak az edzéseken vagy a meccseken, és nem követjük őket akkor, amikor hosszabb, vagy rövidebb ideig kimaradnak a csapat életéből. Esetleges visszatérésükkor vesszük fel velük újra a kapcsolatot. A bizalmi közeg fenntartása érdekében nem szándékoztunk bármifajta kontrollhatást kelteni, ezért nem kerestük őket más helyszínen, például otthon vagy az oktatási intézményekben.

Pindák ugyan sokszor kihangsúlyozza ragaszkodását a pontossághoz, a folyamatos jelenlétéhez, de ennek megvalósíthatóságának problémáját a „cigányok természetéből” vezeti le. A folyamatos hiányzások miatt egy idő után követhetlenné is válik a program. Mindezek

ismeretében úgy döntöttünk, hogy egy kérdőíves felmérés a gyerekek és a szülők körében nem lenne célravezető, hiszen az adatok elemezhetetlenné válnának, és nem lennének érvényesek kutatási kérdéseink megválaszolására. Azonban igyekeztünk minél inkább részt venni a csapat életében és kötetlen beszélgetések során információkat gyűjteni, amelyek által jobban megismerjük a kezdeményezés összetételét és dinamikáját.

Mindemellett azt is fontosnak tartottuk, hogy a rendelkezésünkre álló lehetőségeket és eszközöket kihasználjuk, és ezek alapján minél többet tudjunk meg a csapatról. Pindák László magánál tartja a Farkasoknál valaha megforduló gyerekek egy részének előállított hivatalos versenyigazolványokat és sportorvosi engedélyeket, így ezeket a kutatás segítségével tudta bocsájtani. A versenyigazolványokon a játékos neve mellett 1-2 személyes adaton kívül más nem szerepel. Úgy láttuk, ezekkel az adatokkal a gyerekek szociális környezetének elemzésére lett volna módunk – ennek hivatalos útja a Gyermekjóléti Szolgálat felkeresése, ahol azokról a gyerekekről tudtunk volna meg többet, akik valamilyen oknál fogva kapcsolatba kerültek a szociális szakemberekkel. Ez számunkra azért volt fontos, mert kíváncsiak voltunk arra, hogy a gyerekek milyen helyzetből érkeznek az Orczy-kerti Farkasok közé, milyen szociális körülmények közepette tagjai a csapathoz, és próbálnak sportolóként működni. Az általános iskolákban dolgozó gyermekvédelmi felelősök, és a Gyermekjóléti Szolgálatban dolgozó szociális munkások azok, akik – habár inkább csak formálisan – közvetlenül kapcsolatban vannak a gyerekekkel és szüleikkel, így a család szociális helyzetével tisztában vannak. Ez a típusú adatgyűjtés egyelőre meghiúsult, mivel a Józsefvárosi Családsegítő- és Gyermekjóléti Központ csak szülői beleegyezéssel ad ki információkat a gyerekekről, de nekünk a pontos lakcím hiányában nem volt lehetőségünk felvenni a kapcsolatot a szülőkkel, és a hozzájárulásukat kérni.

Pindák László edző beszédmódja nem tette lehetővé a strukturált interjúmódszerek használatát. Ezért, hogy komplex képet kapjunk véleményéről a saját kezdeményezésével kapcsolatban, strukturálatlan interjút készítettünk. Leginkább széttartó szerkezetről tudunk beszélni, mivel az előre megkonstruált témakörök keretei közül folyamatosan kilépett. A visszakérdezések ellenére ragaszkodott a saját maga által létrehozott asszociációs lánchoz, ezért az életút módszeréhez fordultunk, elsősorban a *Rosenthal-módszert* használtuk. Ez olyan narratív élettörténeti interjút jelent, melyben az alany maga strukturálhatja élettörténetének elbeszélését, így a keletkező szöveg egyszerre hordozza a felidézett múlt emlékeit és a jelen

perspektíváját is (Rosenthal 1993). A bonyolult narratívákból szépen lassan elemezhető és értelmezhető információtömeget nyertünk ki, melyekhez a megfigyelések eredményeit jól igazíthattuk. A megfigyelések során felmerült kérdéseinket Pindák szívesen válaszolta meg, azonban ezzel sok esetben inkább ködösebbé tette, az addigra tisztának és világosnak tűnő kutatói képet.

Folyamatosan jelen volt egy általános kutatói dilemma: Pindák a diktafon jelenlétében egészen máshogy nyilatkozott meg, mint a spontán beszélgetések során. Ez utóbbiakat idézet formájában nem használtuk fel tanulmányunk megírása során. Egy másik szintje ugyanennek a problémának, hogy a nagy nyilvánosság előtt másként argumentál és fejezi ki saját helyzetének problematikusságát, mint a valóságos helyzeteket értelmező informális beszélgetések kapcsán. Valójában arról van szó, hogy Pindák a politikailag korrekt nyelvet használja annak érdekében, hogy szimpátiát ébresszen saját maga és céljai iránt. Ez megnehezíti, hogy őszintén, saját tapasztalatai alapján fogalmazza meg azokat a strukturális, pénzügyi problémákat, melyekkel nap mint nap szembesül. Mindeközben a szimpátia kiváltása a részéről épp azért fontos, hogy valaki vagy valamilyen intézmény támogassa őt anyagilag.

Az említett dilemmákkal együtt úgy véljük, hogy az együttes technikákon keresztül történő vizsgálódás közelebb vihet minket a szélesebb, rendszerszinten működő elnyomás feltárásához, illetve az ellene való fellépés lehetőségeinek mélyebb megértéséhez. Nem csak a módszertani megközelítésünket jellemzi pluralitás. A felhasznált – a vizsgált jelenségeket értelmező – elméleti kereteinket is áthatja a diszciplináris sokszínűség. A következőkben a *kritikai pedagógiára* fókuszálunk, de a későbbiekben beemelünk más társadalom- és neveléstudományi elméleteket, gyakorlatokat is (*Alcade-féle tipológia, empowerment elméletek*).

Kezdőrúgás – A kritikai pedagógia elmélete

A kritikai pedagógia a neveléstudomány radikális irányzata, mely az 1980-as években teljesedett ki, és vált a pedagógia diskurzus szerves, bár sokszor méltánytalanul perifériára szorított részévé. Kiindulópontja, az elnyomás igazságtalanságának és az elnyomottak

emancipációjának gondolata már Marx íásaiban megjelent a 19. század közepén, mikor a munkától elidegenített, kizsákmányolt proletariátust tette meg az általa megjövendőlt társadalmi forradalom fő mozgatórugójává. A kritikai pedagógia ugyanakkor Marx szövegeire újraolvasandó és újraírandó textusokként tekint és nem mint megkérdőjelezhetetlen dogmákra, szemléletében pedig mindenképpen demokratikus és pacifista (Mészáros 2005: 87). Marx osztályharca embertelen proletárdiktatúrához vezetett, a kritikai pedagógia azonban az erőszakmentes emancipációt, az emberi méltóság egyetemes érvényesülését hirdeti.

Ilyen újraírásnak tekinthető többek között a kritikai pedagógia atyjának tartott Paulo Freire munkássága is. A brazil filozófus *Az elnyomottak pedagógiája* (2003) című fő művében – melynek csak egy fejezete olvasható magyarul – fektette le ennek az új neveléstudományi irányzatnak az alapjait. Állítása szerint az emberiség előtt két reális alternatíva áll: a szabadságot és igazságot hirdető humanizmus, valamint az igazságtalanságon, az elnyomáson és kizsákmányoláson alapuló dehumanizálódás útja, mely a megfosztóktól éppúgy megvonja a teljes emberi létezés, kiteljesedés lehetőségét, mint a megfosztottaktól. Utóbbi következménye szükségképpen az elnyomottak lázadása, amely azonban nem erőszaktól, hanem szeretettől vezérelt forradalom formájában valósul meg, eredményeképpen pedig nem az elnyomottakból válnak az új elnyomók, hanem eltűnik a hatalom ezen dichotómiája.

A változáshoz azonban – írja Freire – elengedhetetlen, hogy maguk az elnyomottak ismerjék fel alávetett helyzetüket és akarják a felszabadulást. Mindez nem könnyű, hiszen az egyenlőtlenségeken alapuló társadalmat éppen az teszi stabillá, hogy az elnyomottak magukban hordják az elnyomóikat, azok elvárásait, céljait, szabályait, azaz szocializációjukból fakadóan félnek a szabadságtól: a teremtő cselekvéstől, az önálló döntéshozataltól, a szólás jogától. Freire éppen erre reflektálva hívja életre az elnyomottak pedagógiáját, mely valójában nem más, mint szakadatlan küzdelem az emberi mivolt visszaszerzése érdekében – az elnyomottakkal együtt, az ő gondolkodásmódjuk megváltoztatása révén.

Fontos, hogy a kritikai pedagógia nem eshet a hamis jótekonyság csapdájába: a látszólag nagylelkű jótekonysági akciók valójában éppen az igazságtalanság állapotát tartják fenn, hiszen tartósítják az elnyomottak alávetett helyzetét. A valódi emancipáció célja csakis az lehet, hogy az elnyomottaknak ne kelljen többé alamizsnáért nyújtani a kezüket. Látszólagos részvétel helyett tehát elkötelezett együttműködésre van szükség, szüntelenül

ragaszkodni kell ahhoz, hogy az elnyomottak részt vegyenek a konkrét helyzetüket értékelő gondolkodásban, valamint a helyzetüket megváltoztatni kívánó cselekvésben. „Egyetlen igazán felszabadító pedagógia sem maradhat távol az elnyomottaktól azáltal, hogy szerencsétlenekként kezeli őket, és az elnyomóktól vett mintákat kínál fel nekik követendő modellekként. Az elnyomottaknak a megváltásukért vívott küzdelemben saját maguk példaképeivé kell válniuk.” – írja Freire (2003: 405), aki egyben arra is felhívja a figyelmet, hol csúszhat félre az elnyomottak emancipációjának külső támogatása: „Majdnem mindig magukkal hozzák származásuk ismérveit; előítéleteiket és gondolati torzulásaikat, egyebek között azt, hogy nem tudnak bízni abban, hogy a nép képes gondolkodni, akarni és tudni” (Freire 2003: 409).

A kritikai pedagógia ugyanakkor nem csupán egy, az absztrakció szintjén megmaradt társadalomelméleti irányzat – mint például a sok tekintetben hasonló gondolatokat megfogalmazó *Frankfurti Iskola* (Horkheimer – Adorno 1990) – hanem konkrét oktatási gyakorlat, melynek körvonalai jól láthatóak, ha összehasonlítjuk mind a konzervatív, mind a liberális iskolafelfogással.

A konzervatív szemléletű pedagógia legfontosabb feladatának a középosztálybeli értékek kritikátlan átadását tekinti, reflektálatlanul marad a domináns történelem- és társadalomszemlélet, a populáris kultúra és a fiatalok tapasztalatai pedig csak a periférián jelenhetnek meg. Ez az egyoldalú nevelési mechanizmus – amiként arra már számos szociológus, például Pierre Bourdieu, vagy Magyarországon Ferge Zsuzsa rávilágított – a társadalmi különbségek stabilizálásához, az egyenlőtlenségek újratermeléséhez, a középosztálybeli hegemon értékek és normák befogadására képtelennek bélyegzett diákok szelektálásához vezet. A kritikai pedagógia ugyanakkor a liberális iskolával is szembehelyezkedik, amellett, hogy a tekintélyelvűség lebontásának szükségességében egyetért vele. Úgy véli, a nyugati gondolkodásmód hatására reflektálatlanul helyezi középpontba az egyént és annak szabadságát, a semlegesség és közömbösség ideológiája pedig nem egyeztethető össze az igazságtalanságokkal szembeni nyílt politikai értékválasztással (Mészáros 2005: 91).

A liberális szemléletű oktatási rendszer által preferált esélyegyenlőségi programok – ahogy azt Freire is kifejtette – a hamis szolidaritás látszatát keltik. A kevesek által befutott sikeres életpályák éppen az elnyomók és elnyomottak közötti hatalmi különbségeket

szilárdítják meg azáltal, hogy az utóbbiak kudarcát individualizálják, elejét véve a sérelmek és az alávetettség kollektív artikulálásának. A kritikai pedagógia megközelítésében tehát sem a konzervatív, sem a liberális iskola nem vesz tudomást arról, hogy a fennálló oktatási rendszerek az elnyomást reprodukálják, az elnyomottak emancipációja helyett az asszimiláció folyamatát segítik elő (Mészáros 2005: 91).

A kritikai pedagógiát és annak egyik alapvető eszközét, a „hatalommal való felruházás” folyamatát választottuk kiindulópontként, mikor Pindák László kezdeményezésének kutatásához hozzáláttunk. Azonban megfigyeléseink arra sarkalltak, hogy olyan roma gyerekekkel foglalkozó, empirikus kutatásokon alapuló elméleteket is beépítsünk, melyek elsősorban a tanár kiemelt szerepét vizsgálják mind a képessé tétel és a tudásátadás, mind az esetleges áldozattá válás területén, ez ugyanis elemzésünknek is hangsúlyos motívumává vált. Ezekre az elméletekre a *Második félidő – Edző vagy pedagógus?* fejezetben térünk majd ki részletesebben, mikor Pindák László pedagógusi szerepét vizsgáljuk.

Első félidő – Képessé tevés a sport által

Ahhoz, hogy a *hatalommal való felruházás* hatékonyságát vizsgálni lehessen az Orczy-kerti Farkasok esetében, szükség van magának a fogalomnak a pontos definiálására. Az angol nyelvű szakirodalom az *empowerment* kifejezést használja, amit hazánkban többnyire képessé tevésnéként fordítottak le. Lakatos (2009) a képessé tevést úgy határozza meg, mint egy folyamatot, amelyben az egyének elsajátítanak készségeket, melyekkel hatékonyan képviselik érdekeiket, artikulálják igényeiket akár a hatalmi aktorokkal szemben is. Ezáltal az egyén képessé válik a közösség építésére, mások segítésére.

Ugyanakkor az angol szakirodalom megkülönbözteti az *enablementet* az *empowermenttől*. Míg az előbbi az egyén képessé tevését jelenti, addig az utóbbi a közösség hatalomhoz való juttatását írja le. A képessé tétel nem tekinthető pusztán szolgáltatásnak, ahol a szociális munkás, pedagógus, edző felülről lefelé, egy autoriter pozícióban átadja a tudást az alant lévőknek, amit azok használhatnak. Ez egy közös tanulási folyamat, ahol a „tanító” és a „tanuló” nem válik ketté jól elkülöníthetően. Épp ellenkezőleg, partnerek egyenlő együttműködését feltételezi olyan célok elérésében, amelyeket közösen alakítanak ki.

Nyilvánvalóan nem egy rövid időintervallumról van szó, hanem hosszú folyamatról, melynek megvannak a sajátos szakaszai, ahol a képessé válás elemei interiorizálódnak. A Lakatos Kinga (2009) által használt tipológia szerint ez a következőképpen épül fel:

- Az első egy individuális szint, ahol az egyén elkezd kifejezni a saját nézőpontját.
- A második már közösségi szint. Itt megfogalmazódik a csoport értéke, a „mi igazságunk”.
- A harmadik szint a másokkal való tárgyalás/megegyezés (közösségi megmozdulások).

A képessé tételnek közösségi szinten csak úgy van értelme, ha az addig elszeparált és marginalizált csoport véleményét, élményeit képes közvetíteni a többség felé. Ebből az interakcióból különböző módokon profitálhatnak az egyének és a csoportok: növekvő önbizalom a közösség tagjaiban, jártasságok elsajátításának képessége; társadalmi szinten egy nyitottabb, toleránsabb közeg kialakulása; gazdasági szinten az erőforrások igazságosabb elosztásának kikényszerítése; a politikai térben a döntéshozatalban való nagyobb részvétel, valamint az érdekek képviselése a demokratikus államberendezkedés keretei között.

A képessé tétel folyamatában óriási szerepe van az egyénnel és/vagy a közösséggel foglalkozó szakembereknek, a mi esetünkben az edzőnek, Pindák Lászlónak. Talán furcsának tűnhet, hogy egy sportedzőt ilyen feladattal ruházunk fel, azonban az edző nem csupán a fizikai felkészülésért felel.

„Bár az edző munkája sportcéloknak rendelődik alá, pedagógiai értelmezése lehetséges is és szükséges is! Nem csupán a tanár, az edző is nevel. Így kerülhet a testnevelő tanár és az edző személyisége és tevékenysége egymás mellé egy sportpedagógiai elemzés gondolatmenetében. Mindketten nevelők, mindketten pedagógusok!” (Bíróné Nagy 2011)

Ebben a minőségükben kardinális a világkép, amivel a referencia személyek rendelkeznek, hiszen sok esetben – különösen az általunk vizsgált gyermekeknél – gyakran ők lehetnek az egyedüli reprezentánsai a külső, többségi társadalomban elfogadott értékeknek. Ez a reprezentánsi funkció azonban komoly veszélyeket rejthet magában, amennyiben a facilitáló személy értékei gyökeresen különböznek az általa „vezetett” csoportétól, és meg van róla győződve, hogy ezek dichotóm viszonyban állnak egymással, melyben természetesen az általa képviselt világkép az abszolút igazság, míg a csoport által hozott teljesen elvetendő és rossz.

Az egyértelmű pozitívumok közé sorolható Pindák László hiteles személyisége (magát

IX. kerületi, munkásszármazású embernek tartja) és lokálpatriotizmusa, ami a kezdeti időkben rendkívül könnyűvé tette a tagtoborzást. A gyerekek gyakorlatilag szájhagyomány útján értesültek arról, hogy egy olyan ember tart edzéseket az Orczy-kertben, aki közvetlen, és „érti a nyelvüket”. Az előfeltevésünk az volt, hogy Pindák László a gyerekek felé rendkívül nyitottan és elfogadóan közeledik, hiszen a cél, hogy „embert faragjon belőlük”. Azt gondoltuk, hogy a fentebb leírt *empowerment* folyamatok teljes mértékben lekövethetők lesznek a gyerekek fejlődésében a csapattá kovácsolódás során. Mészáros (2005: 87) szerint a szó csak akkor autentikus, ha egyben *világformáló praxis*, ahol a pedagógus és a tanítvány együtt fedezik fel az elnyomás okait és együtt dolgozzák ki a helyzet feloldásának folyamatát. Ez az a *tudatra ébredés*, amit kerestünk a programban.

Annak, hogy ez eddig nem valósulhatott meg, több oka is van. Az első és talán legfontosabb, hogy nem sikerült valódi közösséget kovácsolni a gyerekekből. Főként az óriási fluktuáció miatt nem alakult ki a „mi” tudat. Nemhogy a szélesebb értelemben vett megfosztottságra való ráébredés nem valósult meg, de az egyéneknek ritkán sikerült kilépniük saját deprivált helyzetükből. Ezt Pindák Lászlóval, a szülőkkel, valamint a gyerekekkel folytatott beszélgetésekből tudtuk leszűrni. Az edző állítása szerint csak azokkal a cigánygyerekekkel ért el sikereket (lásd: valamelyik nagy utánpótláscsapatba való bekerülés), akik amúgy is „dolgos cigányok voltak”. Bár Pindák cigányokkal kapcsolatos megnyilatkozásaiban helyet kaptak romákkal kapcsolatos sztereotípiák, de ezt az edzések során egyáltalán nem érezte a gyerekekkel.

Az edző működésének egyértelmű sikerének tekinthető a Lakatos testvérek kiemelése, és azóta is sikeres szereplése az FTC utánpótlás csapatában. Azonban az ilyen történetek ritkábbak, Pindák elmondása alapján is gyakoribb a jó képességű fiúk elkallódása, amit ő maga sem tud megakadályozni, mint Ricsi esetében. A csapatról szóló Index videóból (C. Ronaldo az Orczy-téren) is kiderül, hogy Pindák folyamatos konfliktusban állt a fiúval, az edző szerint annak nehéz természete miatt. Mi kutatóként a konfliktusokba nem avatkoztunk bele, mégis előfordult, hogy kértük Pindákot, a hiányzások, és az alkalmanként renitens viselkedés ellenére engedjen vissza egy-egy fiút a csapatba.

A Németh László (2010) által leírt domináns ideológia, melyben az ideológiát és a hatalmat birtokló meggyőzi az azoktól megfosztottat, hogy alárendelt pozíciója elfogadható és megváltoztathatatlan, némely esetben Pindákon keresztül is tetten érhető, más esetekben

viszont kimondottan a többségi társadalom elitjét teszi felelőssé a kialakult problémák bebetonozódásáért. Pindáknak az olyan hozzáállása, mint az „ezek ilyenek”, vagy „azért, mert cigányok” ugyan a társadalomban a cigányságra sűtött stigma létjogosultságának megerősítését jelenti, ám gondolkodásmódjában a problémák árnyaltabb megközelítése is jelen van. Bár sokszor látta és érzékelte a gyerekek helyzetének kilátástalanságát (prostituálódott anyák, szerfüggő testvérek, börtönviselt apák), de több esetben érvényesült az ítélő szerep is egyfajta kettős beszédbe ágyazva. Ha kellett, el tudta mondani, hogy milyen determinációk vezetnek a „srácok” a nihilbe, de ez mindig megmaradt olyan rózsaszín ködös idealizmusnak, amit a magukat intellektuálisnak képzelő érdeklődőknek tartott fent, míg a valódi okokat úgy gondolta, hogy ő pontosan tudja: cigányokkal foglalkozik, akikre senkinek nincs pénze.

Úgy tűnik, hogy a rendszerszemlélet nincs meg a csapattal való foglalkozás során. E nélkül pedig ezek a gyerekek, és még inkább a problémáik nem kezelhetők és nem is érthetők meg (igaz, Pindák lehetőségei rendkívül korlátozottak). A gyermek, és úgy általában az ember, habár önálló identitásként áll a világban, mégsem lehet attól külön kezelni. Interakciós terek tömegeibe lép be és ki nap mint nap, melyek különböző szintjei mind hatnak az egyénre (Bronfenbrenner 2000).

Ugyanakkor, hiába a rendszerszemléletű gondolkodásmód, ha anyagi bázis hiányában nem valósítható meg az e szemlélet menti intervenció. A mindennapi pénzhány nemhogy a holisztikus megközelítésű foglalkozás kereteit, de még az alapvető használati tárgyak beszerzését sem tette lehetővé. Maga a csapat alapvető funkciója került veszélybe: a játék. Pindák elmondása szerint rengeteg ígéretet kapott, de ennek csak töredékét sikerült pénzre váltani. A politikai és közéleti szereplők, akik a média különböző fórumain együtt mutatkoznak Pindákkal, sok esetben csak kihasználják az Orczy-kerti Farkasokban rejlő potenciált a diszkurzív térben. Ugyanakkor a többi, hasonló labdarúgó-utánpótlás csapat edzői, vagy a körülöttük dolgozó emberek, bajnokságok szervezői legtöbbször jól ismerik Pindákokat, azonban a csapatról rendkívül kevés információval rendelkeznek. Pindák helyzetéről mint egyénről érdeklődnek, de nem foglalkoztatja őket maga a kezdeményezés. A klub szerepével és unikalitásával kapcsolatban megelégszenek azzal a tudással, hogy „ők mások”, és Pindák valamiért kapocs kíván lenni a két világ között. Ennek is köszönhető, hogy csak rendkívül mostoha körülmények között tudja nap nap után az edzéseket megszervezni.

Második félidő – Edző vagy pedagógus?

Pindák László képviseli a többségi társadalom felé a deprivációban élők azon szűk körét, akiket pályafutása során edzett: „Hát muszáj neki [t.i. focizni], itt nem lehet nem sportolni, mert akkor bűnözők lesznek. Muszáj.” – ahogy azt Pindák többször is megfogalmazta.

Közvetítő szerepe vajon mennyiben segíti, illetve gátolja a játékosok *tudatra ébredését*? Saját szerepének elemzése munkája során lehetőséget ad arra, hogy választ adhassunk erre a kérdésre. A csapat folytonos fennmaradásának zálogát maga Pindák a saját nevelői munkájában látja. A csapat szervezése közben végzett pedagógiai munkájának elemzése teheti érthetővé, hogy Pindák munkája mennyiben és hogyan segíti elő a gyerekek emancipációjának sikerét.

A testnevelő tanári pedagógia kutatása három területet ölel fel – a tanítást, a tanári továbbképzést és a tanterv elemzését, ami Silverman és Ennis 1996-os kutatásának is a magját képezte. A fentihez hasonló vizsgálatok legtöbbször kvantitatív módszereket alkalmaznak, leginkább az utóbbi két részterület esetén. A tanítás mint kutatási terület és mint definiálandó kutatási téma viszont általában nagyvonalakban van felvázolva, minthogy az az adott iskolai mikroközösségben valósul meg, sokszor speciális feltételek mellett (Chatoupis – Vagenas 2011: 271–272). Pindák László pedagógusi és edzői tevékenysége a fenti elméleti munkák és kutatások tükrében azért tarthat számot érdeklődésre, mert az a bizonytalan anyagi háttér és a játékosok gyakori fluktuációja miatt az ismert pedagógusi és edzői típusok fureca keveréke.

José Eugenio Abajo Alcalde *Cigány gyerekek az iskolában* (2008: 205–212) című munkájában a tanári szerepet is vizsgálja. Metodológiája alapján a cigány gyermekeket tanító pedagógusokat egyrészt a *tudás közvetítőjeként*, másrészt mint *áldozatot* érdemes láttatni. A tudásátadás, mint egyértelmű feladat, komoly diszkrepanciákat okozhat a diákok körében, ha figyelembe vesszük a tanár mint szubjektív egyén karakterjegyeit, személyiségét. Rosenthal és Jakobson 1968-ban a „Pygmalion a tanteremben” elnevezésű elmélete szerint a tanárok öntudatlanul, illetve saját attitűdjeiket követve tekintenek valamely diákot tehetséges, vagy nehéz felfogású, kezelhetetlen egyénnek.

Azért érdemes ezzel kapcsolatban az attitűd szót használni, mivel a tanárok általában saját tapasztalataikra, ismereteikre építve gondolják megalapozott döntésnek a diákok differenciálását. Azonban ez nem tényleges tudásuknak, hanem saját beállítódásuknak köszönhető. Ezt támasztja alá Rosenthal és Jakobson (1968: 11–45.) elmélete, hiszen a tanárok által kiválasztott diákok az utánkövetéses módszer segítségével bizonyíthatóan jobban teljesítettek fél-egy év múlva. Összességében itt egyfajta önbeteljesítő jóslatról van szó, amelyben a tanár később igazolva látja saját tapasztalatait és ismereteit.

Másfelől Abajo Alcalde elgondolása szerint a tanárra áldozatként is tekinthetünk. Ez a megközelítés főként a tanárokat érő külső, környezeti tényezők figyelembevételével érthető meg. Három ilyen külső szempontot különít el a szerző, amely alapján megfogható az áldozattá váló tanár. Elsőként a társadalmi környezet szerepét emeli ki. A plurális, demokratikus társadalomban, mint a spanyol vagy akár a magyar, a tanár szerepe, jogai, kötelességei nemcsak a médiában kerülnek terítékre, hanem saját mikrokörnyezetében is. A többségi társadalom által elítélt, vagy bármilyen formában megítélt etnikai kisebbséggel foglalkozó pedagógusok ráadásul sokkal inkább ki vannak téve a társadalom elvárásainak. Akár számon kérve rajtuk az esetlegesen elvárt kontrollt, vagy akár áldozati pozíciót tulajdonítanak nekik, aminek révén menthetetlen helyzetben lévőként állítják be őket.

A másik szempont az iskolák között meglévő versenyhelyzet kezelése. Ideális helyzetben az adott települési egységen vagy kerületben működő iskolák azért versenyeznek egymással, hogy minél több diákot „szerezzenek” meg. Az etnikai kisebbségek által nagyobb számban lakott területeken azonban a verseny előjele negatívvá is válhat: az iskolák az általuk problémásnak tartott gyerekektől inkább szabadulnának, ám ha ezt sikeresen teszik, akár saját létüket is veszélyeztethetik, amennyiben a kevesebb diák, kevesebb megmaradó pedagógusi munkahelyet is eredményezhet.

Harmadik szempontként Abajo Alcalde kiemeli a tanárokról alkotott idealizált kép és a valóság között húzódó szakadék problémáját. A szerző idézi a spanyol kormányok dicsérő mondatait a tanárok szerepének hangsúlyozásáról, az ottani, legújabb oktatási törvénybe is belefoglalták a nevelés elvülhetetlen jelentőségét a társadalom életében. Ehhez hasonló dicsőséges pillanatokat élhettek meg a magyarországi tanárok is elsősorban a hivatalos, állami diszkurzív térben, amikor a 2011-ben elfogadott új köznevelési törvényben (2011. évi CXCV. törvény) részletesen kifejtették a pedagógusok hangsúlyos szerepét a társadalom

formálásában.

A célok és az azok eléréséhez szükséges eszközök megléte közötti feszültség érezhető saját kutatásunkban is. Az elsődleges interjúalanyunkkal, Pindák Lászlóval készített interjúkból egyértelműen kiderül, hogy saját narratívája a hivatalos diskurzustól olyan mértékben tér el, amely arra predesztinálja, hogy a médiában a nehéz helyzet ellenére a töretlen lelkesedéssel dolgozó edző képét mutathatja fel.

A hátrányos helyzetű gyerekekkel való edzői munka szinte természetesen magában hordja a tanári, pedagógusi feladatokat. „Hát oda nyal, csak a nagyoknál van, nem az, hogy itt segítene [egy idősebb játékos]. [...] tudod mi van, akit én már egy három négy évig [neveltem], egy kamasz fiút, már megint egy szociológusnak mondom, ha 13-14 éves kort betölt egy fiatalember,” annak „a nagyapja már csak egy szükséges rossz” (Pindák 67 éves). „Én próbálom nevelni.” Pindák saját szerepét – ahogy az idézet is mutatja – sok esetben a szülői, tanári szerepek részleges átvállalásában látja. A tevékenységének célját egy-egy meccs előtt vagy edzés közben nagyon nehéz átadni, hiszen a csapatban játszó gyerekek a kialakított célok mellett folyamatosan szembesülnek a hiányos vagy egyszerűen nem létező eszközkészlettel.

Az *Első félidő – Képessé tevés a sport által* című fejezetben elemzett sportpedagógiai irodalomban is kihangsúlyozzák az edző esetleges pedagógia szerepét. Azonban Caselmann elmélete szerint két pedagógusi szerep létezik. A *logotrop* típust a tananyag fő fókuszba emelése jellemzi, vagyis a diákokat csak a tanuláson keresztül kapcsolja be bármiféle interakcióba. A másik típus, a *paidotrop* ezzel szemben csak egyfajta ürügyként használja fel a tananyagot, hogy kommunikációt kezdeményezzen a diákokkal. Ez utóbbi változatot jellemzi a nagyfokú humor és a diákok felé való nagyobb nyitottság. Ebben az esetben viszont a tananyag oktatására szánt időt veszélyezteti a gyerekek személyiségének egyedisége, érdekessége (Bíróné Nagy 2011). Pindákra jellemző példa, hogy egy időben gyakran kiemelte és folyton „elemezte” a többiek előtt az egyik játékos, Ricsi személyiségét. Kiemelte annak tehetségét – magatartási problémáival szembeállítva –, ami arra predesztinálhatná, hogy akár Lionel Messi legyen belőle.

Pindák László edző sok esetben azonosította magát az áldozati szereppel a társadalmi környezet okán, amely adott esetben elnézi csapatának hiányosságait vagy kirekeszti őket. A labdarúgó-utánpótlással foglalkozó csapatok mögött intézményes háttér áll, amelyet a Pindák-

féle Orczy-kerti Farkasoknak teljes mértékben nélkülöznie kell. Móra Ferenc *Szegény ember vízzel főz* című novellájának (Móra 2010: 74) címadó metaforáját analógiaként használva azt mondhatjuk, hogy Pindák maga is él olyan eszközökkel, melyeket Móra a szövegében az apja találékonyságaként ábrázol. Azaz, hogy a megvett kaszát, miután kicsorbul, késsé alakítja, majd metsző pengéként használja tovább. Pindák esetében arról van szó, hogy a máshonnan, más célból meglévő eszközöket és kapcsolatokat is felhasználja a csapat érdekében, amikor valamire rászorul.

Pindák, a meccsek idején több alkalommal fogalmazott meg általánosító véleményt a cigánysággal kapcsolatban. Ezzel szemben a bajnokságokon rendkívüli erőbefektetéssel kívánta pozícióját sikeresnek mutatni azzal, hogy a programszervezőknél a saját csapata hátrányos helyzetét kihasználva jobb feltételeket harcolt ki. Ezzel saját csapata sikerességét, valamint implicit módon saját tanári, edzői eredményeit kívánta bizonyítani. Mondván, ő még egy „szedett-vedett csapatból is tud bajnokokat varázsolni”. Ha kell, az U8-as csapatához hozzáveszi egy U10-es tanítványát, mert a játékosok máskülönben nem tudnának teljes létszámban kiállni. A társadalmi környezet – főként mikroszinten –, elfogadóan bánt az edzővel. A tanítványai és azok szülei leginkább egy nagyon elkötelezett embernek tartják, ám a helyzete miatt kissé bolondnak, amiért úgy akar felépíteni és fenntartani valamit, hogy nincs meg hozzá sem az intézményes háttere, sem a megfelelő anyagi támogatás, csak a nem csökkenő lelkesedése: „Ahhoz nem értek, hogy pénzt is keressek. Ahhoz hülye vagyok, túl átlátnak rajtam, mint a szitán. Levesznek kilóra.”

A különböző utánpótlás-tornák idején Pindákot az edzőtársai is hasonlóan látják: nem mindig veszik komolyan, de a „bolond” attribútum mellett meghatározónak tartják a jó lelkű idealistát is, aki, ha csak „kicsiben” is, de csökkenteni kívánja a társadalmi egyenlőtlenségeket. Előfordult, hogy Pindák, a tanítványaira sült belyeget, miszerint nem tartják be a formai szabályokat, nem viselkednek megfelelően, éppen saját maga erősítette meg. Egy alkalommal minden csapat bevonult a számára kijelölt öltözőbe, ám Pindáknak eszébe se jutott ez, hanem rögtön a szurkolóknak és szülőknek fenntartott padoknál és asztaloknál tette le a csapat eszközeit, majd ott mindenki előtt kérte meg a fiúkat az átöltözésre, amelyet sem a szülők, sem a gyerekek nem ítélték rossznak, nem tartották problémának. Viszont a többi csapatedző, illetve a szervezők ennek ellenére megkérték Pindákot, hogy mégis csak menjenek be az öltözőbe, az edző azonban a kérés elől kitért.

Mikor arról érdeklődtünk, miért tett így, azt mondta, felesleges lenne behurcolkodni, hiszen jó idő lévén ott kinn a szabadban is nyugodtan át lehet öltözni. Habár figyeltük a gyerekek és a szülők reakcióját, mikor Pindák kijelölte az „öltözőt”, de egyiküknél sem volt felfedezhető rosszsallás vagy szégyenkezés. Sőt, amikor az egyik szervező odalépett Pindákhoz, akkor két apuka is úgy segített fiaiknak az öltözésben, hogy folyamatosan figyelték, vajon valaki nézi-e őket.

A terepmunka folyamán mégis felmerült bennünk annak az akár öntudatlan mozgatórugónak a léte, ami Pindákot motiválhatta. Nevezetesen az, hogy azért nem akart bemenni a közös folyosóra nyíló öltözőbe, hogy ezzel is elejét vegye a más csapatokkal esetlegesen kialakuló konfliktusoknak. Továbbá ezzel a lépéssel annak a kellemetlen helyzetnek az elkerülésére is törekedhetett, hogy egy-egy esetleg elkallódó tárgy hiánya miatt rögtön lopással vádolják meg saját csapatának tagjait.

Ha a csapatával valamilyen vidéki vagy fővárosi helyszínen lépnek fel és tömegközlekedési eszközt kell használniuk, akkor a gyerekek óriási hanggal töltik be az adott közlekedési eszköz azon részét, ahol tartózkodnak. Mikor a többi utas adott esetben megláthatja az új felszállókat, akkorra Pindák már hangosan közli, hogy „nem kell ellopni a buszt vagy a villamost”, minden marad a helyén. Ezzel több utazóban meglepődést vált ki, akik nem értik rögtön ezt az öniróniát, viszont saját értékeiket közelebb húzzák magukhoz. Amikor a csapattal utaztunk, más utas nem ült arrébb, de erősen figyelték a sportolókat. Az edző pedig szóval tartotta őket úgy, hogy mondatai sokszor a környező utasoknak is szóltak. Mint például a nem lopjuk el a buszt, illetve a „próbálj meg csendesen viselkedni, ahogy a többiek”. Amikor széles jókedvvel és hangosan adja elő ezeket a jó tanácsait, akkor felületes szemnek úgy tűnhet, mintha az ő általa „cigányosnak” tartott viselkedést utánozná, ám sokkal inkább arról van szó, hogy ezzel is karikázza a cigányok viselkedésével és magatartásával kapcsolatos sztereotípiákat.

Ha már a buszon utaznak, akkor is folytatja egészen a leszállásig azt a „performanszt”, ami úgy szól saját tanítványainak, hogy közben a többi utas is értse. Ilyenkor kitér a cigányok lustaságára, zenei tehetségére, ami nem jár együtt szorgalommal. Az ilyen mondatokkal sarokba szorított apukák és gyerekek helyzete okán a többi utas kezd megkönnyebbülni, és akár be is kapcsolódik a beszélgetésbe. Az edző itt valójában úgy teremt közös platformot a többi utassal, hogy azt érzékelteti, ezek az emberek itt körülötte mások, ám az ő felügyelete

mellett már veszélytelenek és nyugodtan kritizálhatóak. Mindez inkább kellemetlen a gyerekek és a szülők számára. Egy alkalommal az egyik apuka meg kívánta védeni a fiát azzal, hogy amiatt nem viszi jobb ifjúsági focicsapathoz, mert ott úgysem foglalkoznának vele, vagyis csak „kispadoztatnák”. Saját unokáját Pindák épp ezért edzi a többi sráccal együtt, mert meggyőződése, hogy plusz pénz fizetése nélkül nem kapna jó lehetőségeket más csapatoknál. Bizonyos értelemben az anyagi helyzet azonos szintre helyezi a szülők narratíváját Pindákéval.

Az iskolák közötti versenyhelyzet Pindák esetében úgy értelmezhető, hogy több esetben az ő általa vezetett edzésekre járó tehetségesebb játékosokat, akiket tanított és nevelni próbált, olyan utánpótláscsapatok, amelyek rendelkeznek megfelelő intézményi háttérrel és anyagilag is támogatni tudják a gyerekeket, sikeresen áthívják a jövőbeni sportolókat. A területben működnek más focicsapatok is, például a „közterületesek” csapata, amely Pindákot is alkalmazta. Az edzőnek ígért támogatás azonban elmaradt, és helyette ma már többek között Pindák korábbi segédjét is ők foglalkoztatják.

A tanárokról alkotott idealizált kép és a valóságos helyzet közötti diszkrepancia szintén fontos eleme Pindák László edzői tevékenységének. Az elvárás és a valóság közötti eltérést, illetve ebben az esetben már-már szakadékot a szülői elváráshorizont indukálja, amely egy jövőbeni pozitív tény bekövetkeztére való várakozás. Különböző tapasztalatok törhetik meg az elváráshorizontot. Az általunk elért szülők – adott időszakban, adott szociális közegben – egységes véleményt fogalmaztak meg azzal kapcsolatban, hogy kit tekintenek jó pedagógusnak, edzőnek, és ennek milyen kritériumai vannak. A gyerekekkel végzett munka lényegét, a sport megszerettetésén túl, a legtöbb szülő a játékos képességek fejlesztésében látta. A terepmunka folytán ebből fakadóan felmerült ellentét egy szülő, valamint az edző között. A szülő hiányolta a szakmai munkát, ám az edző álláspontja szerint nem vette figyelembe saját gyereke képességeit, illetve a csapat működtetésével kapcsolatos nehéz helyzetet.

A szülők ritkán jelennek meg a gyermekeik meccsein, illetve edzésein, ezért a szülők percepcióját a focicsapat működéséről nehéz pontosan felmérni. Általában az edzővel való kapcsolattartás rendkívül hektikus, esetleges. A 2013 májusában a Bozsik-program tornáján résztvevő focisták (U8-U9) közül néhánynak a szülője is megjelent. Az U11-ben szereplők közül is volt olyan eset, hogy a szülők részt vettek a drukkoláson kívül a gyerekek meccs előtti

felkészítésében, az idősebb játékosok esetében viszont ritkábban van erre példa. A kezdeti lelkesedés általában az első három kudarcélményig tart, azt követően nehezebb fenntartani a folyamatos kapcsolattartást a szülőkkel, illetve elvárni a kooperativitást, az alkalmi segítségnyújtást.

Pindák használja és időlegesen alkalmazza az aktív, résztvevő szándékú szülőket. A fentebb említett egykori segédedzője, illetve a csapat korábbi sofőrje, például egy lelkes szülőből lett megbízott edző abban a másik kerületi csapatban, mely elszívja Pindák jó néhány potenciális játékosát. Más, korábbi segédedzői között találunk olyat, aki a kilátástalan helyzetet (a gyerekek nem járnak rendszeresen edzésre, sok a lógás, a meccsek szervezése nehézkes, folyamatos anyagi problémák) megelégtelve az egész edzői munkát otthagytá, viszont van olyan is, aki a VIII. kerületben már önálló foglalkozásokat indított Pindák nélkül. Ennek a Kesztyű gyárban működő formációnak a nagy hiányossága, hogy Pindák informális ismeretsége, „hatalma” nélkül, illetve az ennek köszönhető szívességi hálót nélkülözve nehezebb folyamatosan fenntartani a csapat(ok) működését. Az általunk ismert, a vele való együttműködésből kiszállók csak úgy tudták máshol is eredményesen folytatni az edzői, segédedzői munkát, ha egyértelmű anyagi támogatást és intézményi háttérrel biztosítottak számukra – azaz abban a formában, szervezeti keretben, melyben az Orczy-kerti Farkasok csapata működik, Pindák nélkül más kezdeményezés nem működhet hosszú távon.

A Feischmidt Margit és Nyíri Pál által szerkesztett *Nem kívánt gyerekek?* című kötetben (2006: 133–144) szó esik a külföldi és roma tanulók közötti viszonyról, illetve a pedagógusok szerepéről. A Paveszka Dóra és Nyíri Pál által közösen írott fejezetben (oldalszám) kiemelt szempont, hogy a pedagógusok munkájuk során sokkal nagyobb arányban foglalkoznak a gyerekek fegyelmezésével, mint a tanítással. Pindák esetében is folyamatos kérdésnek minősül, miként lehet egy olyan relatív rendet megtartani, amiben a gyerekek még nem frusztráltak a szigor miatt, de nem is engedi az edző a teljesen szabad viselkedést, ami akár el is lehetetlenítené az aktuális gyakorlatokat. Az egyik játékos például több alkalommal is felhagyott az edzések látogatásával az edző durva, számára sértőnek tartott megjegyzései miatt. Azonban, a játékosokkal való beszélgetésekből kiderült, hogy a szociokulturális közegből való kilépés – még akkor is, ha ez „csak” egy pestszentlőrinci meccs erejéig tart – olyan élményt jelent számukra, amely abszolút unikális a hétköznapi életükben. Egy szabványszerűen felújított, műfüves nagypályán való játékot is úgy élik meg, mintha

világszínvonalú stadionban lenne lehetőségük focizni. Az ilyen események is magyarázhatják azt, hogy miért tekintik a gyerekek nagy lehetőségnek az Orczy-kerti Farkasok csapatában való részvételt, akár negligálva az edző esetenkénti sértő, fegyelmező megjegyzéseit. Úgy tűnik, hogy a közösségi lét, a játék élménye és az említett „kiszakadás” kellő ellensúlyt jelentenek a gyerekek számára.

A Paveszka–Nyíri szöveg szerint a fegyelmezással eltöltött idő a diákok részéről időnként agresszív válaszba torkollik. Emiatt a tanárok sokszor szintén testi fenytést alkalmaznak a helyzet eskalálódását megakadályozandó. Pindák viszont egy teljesen más pedagógiai modellt követ. Rendkívül jó verbális készségei révén folyamatosan replikázik a focisták esetleges beszólásaira. Sőt, időnként ő dobja fel a labdát, amire várja a visszazólásokat. Ennek az a nagy előnye, hogy a fiúk úgy érzékelik, ők maguk is meghatározó szerepet kapnak a közösségben, ők is hozzászólhatnak a közösséggel, a csapattal kapcsolatos kérdésekhez. Adott esetben előfordult, hogy az éppen aktuális politikai, közéleti eseményhez is kapcsolódó viccet, vagy ironikus megjegyzést tett Pindák. Ezek többször értetlenséget váltottak ki, viszont az edző számára mégis égetőnek tűnő kérdések voltak, mivel a fővárosi, vagy kerületi vezetésben megvalósuló ellentétek, változások hangsúlyos szerepet kapnak abban, meddig és milyen formában tudja Pindák fenntartani az Orczy-kerti Farkasok csapatát. Természetesen az ilyen közéletre irányuló megnyilatkozások szólhattak nekünk is részlegesen vagy teljes mértékben, hiszen hiába járunk hozzá már két éve, Pindák minket értelmiségiként, egyetemistaként definiál.

Az edző a gyerekekkel való kapcsolattartás érdekében olyan témákat is feldob, amelyek viszont hosszabb beszélgetéseket eredményeznek. A televízióban közvetített külföldi vagy hazai meccsek megbeszélése, illetve a tehetségkutató versenyeken történő események egyaránt jó alapanyagul szolgálnak a beszélgetésekhez. Az előbbi szakmai szempontok szerint fontos, a meccsek jobb pillanatait Pindák kiragadta annak érdekében, hogy motiválja a játékosait. Sokszor azzal folytatja a tegnapi vagy pár nappal korábbi meccs eseményeinek a felidézését, hogy ezt X. Y., te is meg tudnád csinálni. Amennyiben erre nevetés a reakció, Pindák nem hagyja annyiban, hanem közli, ez csak akkor fog sikerülni, ha valóban komolyan veszi a munkát. Vagyis Pindák a humort ösztönzésre is alkalmazta. A fent idézett gyakori jelenetet általában különböző viccek és kölcsönös „zrikálások”, ugratások előzik meg, emiatt a játékosok könnyen úgy érezhetik, továbbra is viccről van szó. Ám anélkül, hogy pontosan

észrevennék, mikor is váltott át az edző komoly hangra, csak azzal szembesülnek, hogy a végső mondata Pindáknak már arra vonatkozik, hogy csak akkor érhet el valamit, csak akkor lehet egy gyerek sikeres játékos, ha elkötelezett a játék iránt.

A tévés tehetségkutatók közös emlegetése fontos a nem cigányok részéről érkező sztereotípiák és előítéletek kapcsán. Pindák gyakori viccei szerint a cigányok nagyon jól énekelnek, a kiváló ritmusérzékük miatt tehetséges zenészek. Ez azonban önmagában nem feltételez komoly munkát, hiszen azonnali népszerűség érhető el vele, miután a tévében látszólag csak kiáll és énekel az adott tehetséges művész-jelölt. Itt tetten érhető a nem cigány részről érkező sztereotípiá a munka nélküli sikerről, amit a cigányok tehetségük miatt elérhetnek, viszont ezért nem megküzdének, hanem csupán így születnek. Az edző épp ezért tartja fontosnak a focit, ahol a folyamatos munka teszi lehetővé a siker elérését. Az utóbbi időben Pindák keserű pillanataiban már a focit is sokszor művészetként nevezi meg, mondván, a tehetséges cigány focistákat összeszedi a kerületből, és a következő meccset megnyerik, viszont stabil csapatot nem tud belőlük összeállítani, akik több hónapon keresztül eredményesen állnának ki az ellenfelekkel szemben.

Pindák számára kulcsfontosságú, hogy éljen a cigányokkal kapcsolatos sztereotípiákkal. Olyan gerilla harcmodort választott, ahol a többség, az „ellenfél” szempontjából látni vélt hiányosságokat (cigányokkal szembeni negatív képek) használja fel saját eredményességéhez. Szembesíti saját játékosait a külvilágból érkező negatív képekkel olyan humoros formába csomagolva, amivel érzékelhetővé teszi, hogy a látszólagos gyengeségeket erősségként kell feltüntetni. A folyamatos megjegyzéseivel, riposztjaival válaszadásra kényszeríti őket, sőt örül is neki, ha valaki felel neki. Nem feltétlenül tudatosan, de ezzel el tudja érní, hogy akár verbálisan, akár a pályán megvédhessék magukat.

Pindák a focicsapat fenntartása mellett elvállalta a lakóhelyéhez közel lévő Haller-park gondnokságát is. Ez nagyrészt abból áll, hogy reggel, napközben, illetve az esti órákban körbejárja a park területét, és jelenti az esetleges károkat a kerület felé, illetve megpróbálja megakadályozni a garázda, rendbontó tevékenységet. Ebben a parkban többek között lehetőség van focizásra is, emiatt az edző sokszor élt azzal a lehetőséggel, ha éppen hiányos volt a csapata egy-egy meccs előtt vagy bajnokság közben, hogy ott a helyszínen megnézett és felkért néhány gyereket a csatlakozásra. Ezek sokszor ideiglenes csapattagok voltak, akik játszatása néha adminisztratív nehézségekbe ütközött, például az érvényes sportorvosi

engedély hiánya miatt. Ilyen helyzetekben igyekezett felhasználni a korábban már említett informális kapcsolatait, illetve a mikrokörnyezet elnéző vagy lenéző magatartása is sokszor hozzájárult a problémák leküzdéséhez: „ezek csak cigányok, nem számít ki milyen néven vagy mennyire hivatalosan játszik”. A bajnokságok, tornák szervezői emiatt Pindákot is egyfajta önkéntes cigánynak lát(hat)ják, hiszen folyamatosan olyan informális eszközöket kénytelen alkalmazni, amelyek egy részére a válasz az volt: „Ne cigánykodjunk már”. 2013 októberétől, mióta a Mészöly Focisuli támogatásával működik ez a kezdeményezés, Pindák László rendszeresen látogatott VIII. és IX. kerületi iskolákat (többek között Deák-Diák Általános Iskola, Molnár Ferenc Általános Iskola, Harmat Utcai Általános Iskola) toborzás céljából.

Az ellenfelekkel való kiállítás esetén folyamatos ellentétek alakulhatnak ki. A többnyire – bár nem kizárólagosan – cigányokból álló csapato(ka)t Pindák egyrészt humorosan készíti fel mentálisan a meccsre, illetve ugyanilyen könnyed formában emlékezteti is őket: nekik, mint cigányoknak, jobban kell játszaniuk. Egy ilyen helyzetben sokszor kényszerű, kasztszerű kisebbségként jelennek meg a többi csapattal szemben. Az ez elleni fellépésük, lázadásuk akár agresszióval vegyítve Pindák számára csak a humor, a vicces önkritika révén kerülhető el.

Fairplay – Etikai dilemmák és kutatói pozíciók

Hangsúlyozni kell, hogy következtetéseinket a kritikai pedagógia és az *empowerment* értelmezési keretein belül kívántuk elemezni, ám éppen ez az a keret, amely felvetette a kutatás legnagyobb etikai dilemmáit. Nehéz úgy képet adnunk az edző munkájáról, hogy biztonsággal és egyértelműen elkerüljük azt a hibás értelmezést, amely szerint Pindák rasszista. Freire-i értelemben valóban nem tökéletes az általa végzett munka, noha heti több nap együtt van játékosával, akiket láthatóan szeret. Az elméleti keretet alapul véve nem valósul meg a *tudatra ébredés*, de ennek anyagi vetületei is vannak. A többségi társadalom közönyével megküzdő edzőt inkább csak díjakkal, újságírói megkeresésekkel halmozták el, amely csupán a közbeszéd szintjén jelentkező lelkiismeret furdalást enyhítette, viszont a kezdeményezés anyagi támogatása a továbbiakban is bizonytalan maradt. Pindák a televízióban nyilatkozva leszögezte, a nagy vagyoni háttérrel rendelkező személyek sem nyújtottak anyagi segítséget a csapat számára (DIGI Sport 2011). Éppen ezért az általa

szervezett és a folyamatos változtatások ellenére fenntartott csapat olyan gyerekekből áll, akikkel kevesen törődnek, illetve ennél is kevesebben látnak bennük potenciált. Nem tudtuk, leírhatjuk-e, hogy általánosságban véve elhangzanak „cigányozó” mondatok, ám maga Pindák említi a vele készült interjúban, ha támogatást kapna, a ferencvárosi Vágóhíd utcában született roma származású focistáról, a később óriási karriert befutó Farkas Jánosról elnevezett tanoda keretein belül végezné tovább megkezdett munkáját. Úgy hisszük, a politikai korrektség szabályainak görcsös betartása helyett sokkal nagyobb súlya van Pindák tetteinek, mint amikor saját nyugdíjából előre megfinanszírozta a játékosai leigazolásához szükséges sportorvosi igazolásokat. Nem kívánunk az értéksemleges pozícióban tetszelegni, megkedveltük Pindák Lászlót. Azt láttuk, hogy óriási ellenszélben marad talpon, de láttuk a tudományos szempontjaink alapján megmutatkozó elégtelenségeket is. Örök dilemmának tűnik, vajon miként írhatnánk le ezeket, anélkül, hogy bántó lenne annak az embernek, aki a bizalmába fogadott minket, ugyanakkor hogyan hunyhatnánk szemet ezek fölött, ha azt érezzük, hogy fontosak?

Meg kell említeni, hogy Pindák egy kettős hatalmi pozícióba helyezett minket, melyet esetenként felhasznált a gyerekekkel történő interakcióiban (ezzel bizonyítva előttük rátermettségét – „még a doktor urak is kíváncsiak rám!”), vagy akár a velünk való találkozások során, ahol az addigi „doktor urakból” hirtelen munkakerülő, eltartott egyetemistákká váltunk a szemében. Ezeket a játszmákat humoros viszontválaszokkal vagy udvarias hallgatással kezeltük. Ennek ékes példája volt, amikor megemlégtettük neki készülő tanulmányunkat a kezdeményezésről – amelyben ő saját nevével fog szerepelni –, és ő mindössze azt mondta, hogy persze, nyugodtan, de igazából jobban örülne egy könnyedebb, bestseller-szerű könyvnek a csapat létrejöttéről és működéséről.

Kutatócsoportunk társadalmi háttérét tekintve heterogén. Nem ugyanúgy reagált egy kósza cigányozásra a középosztálybeli nő, statisztikai tanulmányokat folytató szociológus, mint az ex-katona, családjában elsőként egyetemet végző roma szociális munkás hallgató; a gyerekek iskolai történeteit hallgatva mást gondolt a munkás családi háttérrel rendelkező történész doktorandusz – aki gyerekként ugyanabba az iskolába járt, ahova a játékosok többsége –, mint a kispesti Bayern München rajongó kriminológus. Ez az információk értelmezésében is különbözően hatott és sok vitát eredményezett közöttünk.

Hosszabbítás – További tervek és lehetőségek

Tanulmányunk – és kutatásunk első fázisa – alapvetően két kérdést igyekezett volna körbejárni: az Orczy-kerti Farkasok labdarúgócsapatban sportoló gyerekek emancipációjának sikerességét, illetve a kezdeményezés modelljelleget, átültethetőségét. Úgy gondoljuk, ezekre sikerült is választ adnunk az eddigi ismereteink alapján. A feltételes módot mégis szükségesnek tartjuk, ugyanis már a dolgozat megírásakor egyértelművé vált számunkra, hogy kutatásunk módszerének és tárgyának korábban említett sajátosságai okán nem lehetséges szigorúan a kérdésekkel előre kijelölt narratív keretben értelmeznünk a látottakat.

Kutatásunk éppen ezért nem ért a végéhez. Egész eddigi vizsgálódásunkat a folyamatos önreflexió jellemezte, értve ez alatt azt, hogy nem ragaszkodtunk a kezdetben kialakult elképzeléseinkhez, minden egyes interjú, megfigyelés újabb szempontokat és magyarázatokat vont be az elemzésbe – egy terepmunkán alapuló kutatás értelmét éppen az elmélet folyamatos tényekhez igazodása adja. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy a tanulmány elején feltett kérdésekre adott válaszokat ne végpontnak tekintsük, csupán pillanatnyi állapotnak, a későbbiekben pedig újabb és újabb szereplőket bevonva szélesítsük a látómezőnket, valamint újabb és újabb megválaszolásra váró kérdéseket tegyünk fel.

Felhasznált irodalom

ALCALDE, José Eugenio Abajo

2008 „*Cigány gyerekek az iskolában*” Budapest: Nyitott Könyvműhely.

BABBIE, Earl

2001 *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* Budapest: Balassi Kiadó.

CHATOUPIS, Constantine – VAGENAS, George

2011 An analysis of Published Process-Product Research on Physical Education Teaching Methods. *IJASS - International Journal of Applied Sports Sciences*. XXIII. 2011/ 1. 271–289.

FEISCHMIDT Margit – NYÍRI Pál

2006 „Nem kívánt gyerekek?” – *Külföldi gyerekek magyar iskolákban*. Budapest: MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet.

FREIRE, Paulo

2003 Az elnyomottak pedagógiája. In Kozma Tamás – Tomasz Gábor (szerk.): *Szociálpedagógia – Szöveggyűjtemény*. 397–416. Budapest: Osiris Kiadó.

HAVAS Péter

2004 Akciókutatás és tanulás fejlesztése. *Új pedagógiai szemle* LIV. 2004./ 6. 3–8.

HENNINK, Monique – HUTTER, Inge – BAILEY, Ajay

2011 *Qualitative Research Methods*. London: SAGE.

HÉRA Gábor – LIGETI György

2005 *Módszertan. A társadalmi jelenségek kutatása*. Budapest: Osiris Kiadó.

HORKHEIMER, Max – ADORNO, Theodor W.

1990 *A felvilágosodás dialektikája*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó – Atlantisz Könyvkiadó.

KEMMIS, Stephen – McTAGGART, Robert

1988 *The action research planner*. Geelong: Deakin University Press.

LETENYEI László

2006 *Településkutatás – Módszertani kézikönyv*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.

MÉSZÁROS György

2005 A „rossz arcúak” szava – A kritikai pedagógia kihívása. *Iskolakultúra*. XIII. 2005. 4. 84–102.

MÓRA Ferenc

2010 *A körtemuzsika*. Budapest: Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó.

ROSENTHAL, Gabriele

1993 *Reconstruction of Life Stories. Principles of Selection in Generating Stories for Narrative Biographical Interviews*. In Josselsen, Ruthhellen – Lieblich, Amia (eds.): *The Narrative Study of Lives*. I. kötet London: Sage.

ROSENTHAL, Robert – JACKOBSON, Lenore

1968 *Pygmalion in the Classroom: Teacher Expectation and Pupils' Intellectual Development*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

ZOMBORI Gyula

1997 *A szociálpolitika alapfogalmai*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.

Online források

BÍRÓNÉ Nagy Edit

2011 *Sportpedagógia*. Pécs: Dialóg Campus Kiadó.

<http://tamop412a.ttk.pte.hu/TSI/Birone%20Nagy%20Edit%20-%20Sportpedagogia/sportpedagogia.html#d5e3542>) (A letöltés dátuma: 2013. október 26.)

PAQUETTE, Dede – RYAN, John

2000 *Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory*. National-Louis University.

http://www.floridahealth.gov/AlternateSites/CMS-Kids/providers/early_steps/training/documents/bronfenbrenners_ecological.pdf (A letöltés dátuma: 2013. október 26.)

LAKATOS Kinga

2009 *A képessé tétel folyamata. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete.

http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/14

[c544c36a68ce4fc12575d9002dfc69?OpenDocument](#) (A letöltés dátuma: 2013. október 28.)

NÉMETH László

2010 *Empowerment - Képessé tétel, felhatalmazás* – A GYEP munkatársainak előadásai.

Budapest: MTA-Gyerekszegénység Elleni Program.

(http://www.gyerekesely.hu/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=23:a-gyep-munkatarsainak-eloadasai-valogatás) (A letöltés dátuma: 2013. október 26.)

SÁNDOR Klára

2011 *Olvasáskutatás*. Eger: Esterházy Károly Főiskola.

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_06_olvasaskutatas_scorm_08/adatok.html (A letöltés dátuma: 2013. október 27.)

2011 Szociális Innováció Alapítvány – Pro Bono Díj.

<http://www.szia.org/content/pro-bono-d-j> (A letöltés dátuma: 2014. március 7.)

Újságcikkek (A letöltés dátuma: 2013. október 26. és 2014. március 15.)

A gettófutball mentora. *Sport Géza* 2011. 04. 21.

http://sportgeza.hu/futball/2011/04/21/a_gettofutball_mentora/

C. Ronaldo az Orczy-téren. *Index* 2011. 04. 22.

http://index.hu/video/2011/04/22/jozsefvarosi_foci/?s=tag:j%C3%B3zsefv%C3%A1ros

Melegítőt kapott a Fradi kistestvére. *Fidesz* 2012. 01. 21.

<http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=177072>

Cigányokra van pénz! *Fradimob.hu* 2012. 01. 24.

<http://fradimob.hu/index.php/friss/szakmai-hirek/item/1540-cig%C3%A1nyokra-van-p%C3%A9nz?tmpl=component&print=1>

Kicselezik a szegénységet. *Helyi Téma* 2012. 02. 01. <http://helyitema.hu/budapest-viii/31680>

Megjött Laci Bá'! Jól van, Pindák! Olvasod a játékot! *Hetek* 2012. 02. 10.

http://hetek.hu/riport/201202/megjott_laci_ba

A farkasvezér. *Népszabadság* 2012. 05. 30. http://nol.hu/lap/arcok/20120530-a_farkasvezer

Televíziós műsorok

DIGI Sport, Reggeli Start – Pindák László a vendég. 2011. 09. 13. Mi lett az Orczy téri focicsapattal? <https://www.youtube.com/watch?v=PjPbIBKRCjQ> (A letöltés dátuma: 2014. március 13.)

DIGI Sport, Reggeli Start – Pindák László, Lakatos Dávid és Lakatos Zoltán a vendég. 2011. 09. 13. Fiúk az Orczy térről. <http://www.digisport.hu/video/3964> (A letöltés dátuma: 2014. március 15.)